

АЗӘРБ. ССР
МӘДӘНИЈӘТ
НАЗИРЛИЈИНИН
НАШРИ

БУ НӨМРӘДӘ ДӘРЧ ЕДИРИК:

ТӘТБИГИ СӘНӘТ:

Р. Бағыров. Мүасир бәднн керамикамыз.

РӘССАМЛЫГ:

Н. Әбдүррәһманов.

Ф. Әһмәдов.

Ч. Әзизов.

С. Вејсов. Једди көзәлин једди сирри.

М. Нәзәрли. Сәркидән сонракы мүлаһизәләр.

МУСИГИ:

С. Агајева. Монодијадан чоһсәслилијә.

М. Шаһбазбәјова. Јарадычы бәстәкар өмрү.

КИНО:

Ә. Нүсејнов. Жанрын тәләбләри, тәхәјјүлүн һүдудләри.

А. Смирнов. Пешәми дәјиширәм.

Т. Абдин. Кинокаскадерләр.

ТЕАТР:

В. Әзизова. Јени рол арзусунда.

ХАЛГ СӘНӘТИ:

Н. Әскәрова. Ағ, гырмызы, јашыл.

СӘНӘТ ҺАГГЫНДА ҺЕКАЈӘЛӘР:

Акутагава. Чәһәннәм әзаблары.

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

Биз бу мөгаләдә һәр бир һекајәтин астролокија елми илә сых әлагәдә тәһлилинә чалышачағыг. Бу үсулда әсас мәгсәд Низаминин поемада гаршыја гојдугу мәсәләләри ачмагдыр.

**ШӘНБӘ—КЕЈВАН (САТУРН) КҮНҮ ГАРА САРАЈДА
ЈАТАН КӨЗЭЛИН БӘҲРАМА СӨЛЛӘДИЈИ ҺЕКАЈӘТ.**

Даһи Низаминин јадачылыгында «Једди көзәл» поема-сы көркәмли јерләрдән бирини тутур. Мәшһур өзбәк шаири Нәваи дә бу әсәрә нәзирә кими «Једди пејкәр» әсәрини јазмышдыр. Поема мүхтәлиф фәлсәфи фикирләр, рәмзләр вә рәвәјәтләрлә зәнкиндр...

Кәлин, әввәлчә әсәрин адына мүрачиәт едәк. Бәллидир ки, једди рәгәми Шәргдә, хүсүсән дә гәдим Бабилистанда мүгәддәс, хошбәхт рәгәм сајылырды. Бәлкә елә буна көрә дә Низами бу рәгәмә мүрачиәт етмишдир. Лакин бу гәнаәт әсәр-дәки мәнәни бир гәдәр сәтһиләшдирмири? Илк бахышда једди портрет Сасани шаһынын парлаг һәјәты үчүн бир фон ролуну ојнајыр. Бәлкә дә Низами једди көзәллә мүхтәлиф гүтбләрин мәхлугуну көстәрмәк истәмишдир?

Лакин белә олдугда шаир нә үчүн једди көзәлин характериндәки фәрди чәһәтләри вермәјиб. Онларын образлары Ширинин, Лејлинин, Нүшәбәнин, Фитнәнин сурәтиндән нечә дә узагдыр. Једди гадын өз көзәллији илә једди нахыш кими бир-биринә охшајыр. Поеманын сонунда Бәһрам једди сара-јы једди мә'бәдә дөндәрир. Једди көзәл исә санки гејб олур. (!)

Низами Ширин барәдә Хосровун өлүмүндән сонра, Мәч-нун һагда Лејлинин өлүмүндән сонра сөһбәт ачыр. Мә'лум-дур ки, Искәндәрин оғлу вә мүдрикләр барәдә дә әсас гәһрә-манын өлүмүндән сонра данышылыр. Лакин нијә көрә шаир гәфләтә једди көзәли унудуб? Бу суала орта әср тәгвими чәдвәли чаваб верә биләр.

Низами бу әсәриндә өзүнү пәинки көркәмли шаир, һәм дә астрономија елминдән кениш хәбәрдар олан бир шәхс кими дә көстәрмишдир. Астрономијадан вә Шәргдә онун јол јолда-шы олан астролокијадан «1001 кечә» нағылларында, Фир-довсинин, Нәваинин, Чаминин әсәрләриндә кениш истифадә олунуб. Бу чәһәтә Азәрбајчан нағылларында да раст кәлмәк олар. Мә'лумдур ки, Мүсәлман тәгвиминдә һәфтә күнләри-нин ады планетләрин адыјла бағлы дејилдир. Одур ки, шаир Исламдан габагкы мәнбәдән истифадә едиб. Низами бу гә-дим астрономија системини бүтүнләклә сахлајараг һәфтәнин һәр бир күнүнү бир планетин адыјла бағламышдыр. Шән-бә—Кејван (Сатурн)—гара сарај, Базар—(Күнәш)—сары са-рај, Базар ертәси—(Ај)—јашыл сарај, Чәршәнбә ахшамы—(Марс—Мәррих)—гырмызы сарај, Чәршәнбә—Утарид (Мер-кури)—мави сарај, Чүмә ахшамы—Мүштәри (Јупитер)—бә-нөвшәји сарај, Чүмә—Зәһрә (Венера)—бәјаз сарај.

Гара сарајда јашајан шаһзадә гызын гара кејимли бир дајә гадыны варды. Бу гадын һәмишә гара кејинәрди. Шаһ-задә гыз бунун сиррини өјрәнмәк истәдикдә узун хаһиш, әмр-ләрдән сонра гадын бунун сәбәбини изаһ етмәјә башлады.

Бу гадын әдаләтли вә мүдрикләр бир шаһын сарајында јашајырды. Сарајын гапылары һамынын үзүнә ачыг иди. Ла-кин шаһ бүтүн бу гонагпәрвәрлијинин әвәзинә сарајда мөһ-ман олан һәр шәхсдән јалныз бир музд хаһиш едәрди: һәр гонаг она һәјәтында баш вермиш марағлы гејр һекајәт да-нышысын. Бир күн шаһ узун мүддәт сарајдан кәлиб олуб өз је-ринә вәлиәһдини гојур. Бир нечә илдән сонра шаһ гара либас-да кери дөнүр. Чох марағлыдыр ки, о бу либасы неч вахт әј-ниндән чыхармыр. Иәмән бу һәрәм гадын дәфәләрлә шаһдан хаһиш едир ки, бу кәдәрнин сиррини она сөйләсин. Нәһа-јәт, мәчбуријјәт гаршысында галмыш шаһ өз сиррини ачмаға мәчбур олур. Бир күн шаһын јанына гара кејимли гонаг кә-лир. Гонағлыг заманы шаһ ондан гара рәнкин сиррини өј-рәнмәк истәјир. Анчаг гонаг чаваб вермәкдән бојун гачырыр. Шаһын узун-узады хаһишиндән сонра гонаг бу сирри өјрән-мәкчүн шаһа Чинин һансы бир шәһәринәсә кетмәји мәсләһәт көрүр. Вә гејд едир ки, о бурада һәмән сиррлә акаһ олар. Буну дедикдән сонра гонаг сарајы тәрк едир. Варлығыны марағ бүрүмүш шаһ исә бир гәдәрдән сонра бу сирли гона-ғын дедији шәһәрә јолланыр. О, елә бир шәһәрә кәлиб чыхыр ки, әһалисинин һамысы башдан-баша гара либаса бүрүнүб вә неч кәс дә бунун сиррини шаһа ачмаг истәмир. Лакин шаһ бу сиррдән акаһ олмагчүн ширин сөзләрлә, ән'амларла кәнч бир гәссабы ширникләндирмәјә чалышыр. Гәссаб бундан бәрк һиддәтләнсә дә, бир кечә шаһы шәһәр кәнарындакы хара-балыға кәтирир. О, шаһа кәндирлә галанын башына бағлан-мыш зәнбилә отурмасыны хаһиш едир. Шаһ зәнбилә отуран кими зәнбил илдырым сүр'әтилә сәмаја галхыр. Шаһ ипин гырылмасы горхусундан дәһшәтә кәлир. Елә бу заман нә-һәнк гара гуш учуб кәлиб зәнбилдә отурур. Шаһ өзүнү гу-шун ајағларына бағлајыр. Гуш бир гәдәр учдуғдан сонра шаһы мүхтәлиф мејвәләрлә бол олан јашыл бир баға енди-рир. Иөкмдар бүтүн күнү бурада истираһәт едир. Гаранлыг дүшдүкдә исә бағ мүхтәлиф рәнкли чил-чирағларла шыға гәрг олур. Бу заман башда бағ саһибәси олмагла бир дәстә көзәл шаһын көрүшүнә кәлир. Онлар ејш-ширәтә баш-лајыр. Бу заман һөкмдар көзәл саһибәје ашиг олур. Лакин

о, кечә шаһын јатағына өз кәнизини көндәрир. Беләликлә, шаһ кечәләрини мүхтәлиф кәнизләрлә кечирмәли олур. Нәһәжәт, бүтүн бунлара дөзмәјән һөкмдар көзәл саһибәдән севкисинә чаваб тәләб едир. Саһибә исә она бир нечә күн дә көзләмәји тәклиф едир. Мәһәббәт одуна јанан шаһ көзәлин һәммин андача она тәслим олмасыны тә'кид едир. Белә олан сурәтдә саһибә ондан хаһиш едир ки, бир анлыға көзләрини јумсун... Шаһ көзләрини ачдыгда өзүнү јенә дә һәммин зәнбилдә керур. Јанында исә кәнч гәссаб дајанмышдыр. Бундан бәрк кәдәрләнән шаһ ејш-ишрәтдән әл чәкиб гара либаса бүрүнүр. Һөкмдарын бу сөһбәтини ешидән кәниз һәмрә'јлик әләмәти олараг гара палтар кејинир. Бәли, гара рәнк бүтүн еһтираслары өрт-басдыр едир.

Һекајәтин тәһлили:

Шәнбә, Сатурн вә гара рәнклә Зодиақын ики нишаны бағлыдыр: Кечибујнуз (22 декабрдан 19 јанварадәк) вә Долча бүрчү (јанварын 20-дән февралын 19-надәк). Долча бүрчү улдуз чәдвәлинә (нүчүм елминдә) әсасән емосионал тәбиәт-лиләрә даһа чоһ тә'сир едир. Гәдим инама көрә Долча бүрчү нишаны алтында доғуланлар мүхтәлиф сынаг вә ишкәнчәјә вадар олурлар. Ону әлиндә ики габ тутмуш шәкилдә тәсвир едирдиләр. Вә һәммин габлардан балығын башына алов вә су фәвварәси шәклиндә сынаг вә тәгдир төкүлүрдү. Заман өт-дүкчә бә'зи аллегорик рәсмләр дәјишир, лакин әсас рәмз орта әсрләрдә дә галыр (Һерсог Берријјскинин Лимбург гардашлары гәрәфиндән иллүстрасија едилмиш XIV әср тәгвими де-дикләримизә јахшы мисалдыр).

Кечибујнузун арха һиссәси һәмишә балыг шәклиндә тәсвирләниб. Оун үстүндә исә кинин, гәзәбин дүшмәни олан Мисирин Гор аллаһы рәсм едиллиб.

Долча бүрчүндән фәргли олараг, кечибујнуз улдузу алтында доғулан инсан даһа сакит олур. Улдуз чәдвәлинә, нүчүмә әсасән, о, тәһналыға мүбтәладыр. Долча бүрчүндә доғулан инсан даим һәрәкәтдәдир. Долча бүрчүнүн әсас маһиј-јәтиндән бири дә емосионаллыг, мүтәәсирлик, арзу вә фантазијаја гапылмаг, чәсурлуғ вә тәкмилләшмәкдир. Бүтүн бу чәһәтләр әсәрин баш гәһрәманына хасдыр. Шаһ халга гаршы чоһ әдаләтлидир. О, һәм дә мүхтәлиф мачәралар, узаг өлкәләр, гәрибә ишләр барәдә сөһбәтләрдән зөвг алыр. Адилик, јекнәсәклик онун зәһләсини төкүр. О даима гејри-адилик ахтарыр. Елә бу дәм гара кејимли адам пејда олур. Шаһ ондан бу кејиминин сиррини ачмаға нә гәдәр исрар едирсә, гонаг динмир ки, динмир.

Лакин шаһа сиррин ачылышына көмәк едәчәк шәһәрин јолуну көстәрир. Сонрадан биз көрүрүк ки, долча бүрчү хактерини алан шаһ гонаға чоһ јахын кәсилир вә өзү гара кејимә бүрүнүр.

С. Вејсов. Бәһрам ширлә вурушур.

Шаһ өз әләми илә санки видалашыр, Долча бүрчү кими кетдикчә фәаллашыр, чәсурлашыр. О, сәлтәнәти тәрк едиб гара кејимли адамын сөјләдији намә'лум шәһәрә јолланыр. Шәһәрә кәлән кими о, кәдијә хас олан сәбр вә ннам көстәрәрәк, гара рәнкин сиррини өјрәнмәјә чалышыр. О, горхмадан, чәкинмәдән зәнбилә отурур. Зәнбил ону көјүн једди га-тына галдырыр. Бу ан о, долча бүрчү кими һәр шејин мәһв

олдуғуну күман едир. Лакин сәма бүрчү она фәлакәтдән гуртармагчүн гара гуш көндәрир. Гуш ону ахшамлар ичәрисиндә һури-мәләкләр кәзиншә бир баға кәтирир. Бурада о, бағын саһибәси сајылан көзәл бир гызла ејш-ишрәт етмәк истәјир. Бу елә бир көзәл иди ки, шаһын идеалыны әкс етдирди. Лакин бу вахт о јенә дә зәнбилин ичинә кирмәли олур. Үмидсизлијә гаһылан шаһ гара рәнкә табе олараг ејш-ишрәтдән әл чәкмәли олур. Бурада кәдијин тәлеји јада дүшүр. (Бәллидир ки, о анчаг субајлары јарадырды). Кечи-бүјнүз кими шаһ да тәнһалыгдан эзаб чәкәрәк өз сиррини гәтијјәтлә кизләди. Чох анд-амандан сонра шаһ сиррини өз гуллугчу гадынына ачыр. Бу гадын да гара кејимдәди. Новелланын сону бүтүн рәнкләрә галиб кәлән вә еһтираслар кизләдән гара рәнкә һимн кими сәсләнир. Әкәр һекајәтин әввәлиндә шаһын образы Долча бүрчү характеринә јахын идисә, сонралар о јумшалараг нисбәтән сакит олан Кечибујнуза јахынлашыр.

САРЫ РӘНКЛИ САРАЈ КӨЗӘЛИНИН БАЗАР КҮНҮ (КҮНӘШ КҮНҮ) СӨЛӘДИЈИ ҺЕКАЈӘТ

Әдаләти вә чәсурлуғујла фәргләнән бир һөкмдар варды. О, јүксәк вә пак мәнәббәт ахтарырды. Лакин сарајында олан бүтүн гадынлар ону анчаг физики бахымдан әләндирә билдириләр. Шаһын белә вәзијјәти хејли давам едир. Бир күн шаһын һүзуруна Чиндән көзәл кәлә бир гыз кәтирирләр. Шаһ гызга ашиг олур. Лакин гыз шаһла јахынлыгдан кен гачыр. Мәнәббәт, еһтирас одуна јанан шаһ гыздан өз сиррини ачмағы хаһиш едир вә она Сүлејманла Билкис рәвајәтини данышыр. Сүлејманла Билкисин ифлич олмуш бир ушағы варды. Мәләк Чәбрајыл Сүлејмана дејир ки, ушаг о заман сағала биләр ки, әрлә арвад бир-бириндән һеч нәји кизләт-мәсинләр. Сүлејман шаһ арвадына е'тираф едир ки, о нә гәдәр шөһрәтли, намуслу вә варлы олса белә, јенә дә јанына сәдәгәјә кәләнни кизлинчә әлине бахыр. Сүлејман бу күнаһыны е'тираф едән кими ушағын бәдәннини јарысы сағалмаға башлајыр. Арвад исә әринә е'тираф едиб дејир ки, Сүлејман падшаһа бәсләдији мәнәббәт нә гәдәр дәрин олса белә, јанындан көзәл гул кечәндә она бахмагдан өзүнү сахлаја билмир. Бу сөздән сонра ушаг тамамилә сағалыр. һекајәти динләјән көзәл шаһа дејир ки, онун нәслиндән олан бүтүн гадынлар доган заман өлүрләр. Ону да горхудан мәнз будур. Бу сөзләрдән бәрк гәзәбләнән шаһ гызы јола кәтирмәкчүн вахтилә фитнә-фәсад үстә говладығы һилләкәр гарыны көмәјә чагырыр. Гары шаһа мәсләһәт көрүр ки, о көзәлә гаршы бир гәдәр сојуг, лагејд олсун. Куја өзкә көзәлә мејл салыб. Мәсләһәтә гулаг асан шаһ нәһајәт, көзәлә галиб кәлир. Бәли, гара булудлар дағылды, падшаһла көзәл гыз еһтираслы мәнәббәтә дүчар олдулар. Күнәш онларда да мәнәббәт ојатды.

Сары рәнкли күнәш—севинч рәмзидир.

Тәһлил бурада базар күнү сәма чисимләриндән олан Шир бүрчүлә бағлыдыр. Бу бүрчү Күнәшин һимајәсиндәди (23 июл—22 август). Улдуз чөдвәлине көрә, бу күнләрдә доғулан шәхс антик дүнјакөрүшә әсасән идеал сајылыр. Дәһрин әсас фигуру олан шир сәадәтин рәмзидир. һекајәтин хошбәхт сонлуғу бу бахымдан тәсадүфи дејил... Бәллидир ки, ширин әсас характер чәһәти дүзлүк вә ачыглыгдыр.

Јухарыда сөјләдијимиз һекајәт дә бу бахымдан чох марағлыдыр. Мәнәббәт мәсәләләријлә бағлы чәкишмәләрдә ширин характери сабит дејил, дәјишкәнди. Бу һагда көзәл гыз да падшаһа дәфәләрлә ејһам атыр. Новеллада дүзлүк рәмзи олан падшаһ һилләкәр гадынын мәсләһәтинә гулаг асыр. Бунунла да Низами демәк истәјир ки, намуслу адам һилләкәријә әл ата биләр, лакин бир шәртлә ки, мөгсәди тәмиз ола. Марағлыдыр ки, гәдим мисирлиләр бу аллегорияны Шир бүрчүндә тәсвир етмишләр. Онларын тәсвириндә гүввәт рәмзи олан шир, мүдриклик рәмзи сајылан иланын үстүндә је-ријир.

ЈАШЫЛ САРАЈ КӨЗӘЛИНИН БАЗАР ЕРТӘСИ (АЈ КҮНҮНДӘ) СӨЛӘДИЈИ ҺЕКАЈӘТ

Мө'мүнлүјү вә хејирхаһлығыјла фәргләнән Бишр адлы бир кәнч варды. Кәзинти заманы о, бир гадыны көрүб она ашиг олур. Өзү үчүн күнаһ сајдығы бу һиссдән јаха гуртармагчүн Бишр Гүдсә зијарәтә кедир. Зијарәти битириб евә дөндүјү заман јолда јәһуди Мәлик адлы алим бир адамла раслашыр. Јол боју Мәлик мүхтәлиф елмәләр бардә муһакимәләр јүрүдүр вә каинатын сиррини ачмаға чалышыр. Јол јолдашына нисбәтән аз савадлы олан Бишр онун суал вә муһакимәләринә чаваб верәрәк дејир ки, јалныз аллаһ нәјин дүз, нәјинсә әјри олдуғуну дејә биләр. Онлар бир ағача јахынлашырлар. Ағачын алтында ичәрисиндә сәрин су олан ири бир долча басдырылыб. Судан боллуча ичиб дојдугдан сонра Мәлик дејир ки, бу долча вәһши һејванлары тора салмағ үчүн овчулар тәрәфиндән гојулмуш тәләди. Одур ки, һејванлары тәләдән гуртармагчүн бу долчаны сындырмаг кәрәкди. Бишр исә разы олмајыб дејир ки, долча јалныз јорғун, сусуз јолчулар үчүн нәзәрдә тутулуб. Одур ки, ону сындырмаг күнаһдыр. Мәлик она гулаг асмајараг сојунуб нәһәк долчанын ичәрисинә атылыр вә мәнв олур. Сән демә һәмән долча дәрин бир гују имиш. Бәли, сонлуг тамамилә көзлә-нилмәзди. Дәрин муһакимәләр едән Мәлик гујуда боғулур. Долча сајдығы гујуда. Аналитик ағыла малик Мәлик һејванлар үчүн тәлә сандығы долчанын тәләсинә дүшүр. Бишр ону дәфн едир. Шејләрини исә гоһум-әграбасына чатдырмаг үчүн өзүлә көтүрүр. О, Мәликин гадынына раст кәлир. Сән демә һәмән гадын кәнчин кәзинти заманы көрүб ашиг олдуғу вә

нәтичәдә зиһәрәтә кетдиһи гадынмыш. Инди һеч кәс онларын бирләшмәсинә мане ола билмәз. Һекајәтин сонунда јашыл рәнкә—баһар вә ојанма рәмзи олан рәнкә тәрифләр охунур...

Базар ертәси, Ај вә јашыл рәнклә һәр шејдән әввәл Хәрчәнк бүрчү әлагәдардыр. Бу бүрч ән сирли бүрч сајылырды. (22 ијундан 22 ијула гәдәр). Хәрчәнк бүрчү алтында доғулан шәхс дејиләнә көрә, мистик тәфәккүр тәрзинә малик олур. Онлар һәр шеји олдуғу кими көрүрләр. Лакин мәнтиги тәфәккүр тәрзиндән узағдырлар. Марағлыдыр ки, һәмнин чәһәтләри Мәликлә мүбаһисә едән Бишрдә дә көрмәк олар.

Илк бахышда Мәликин мүһакимәләри даһа инандырычы сәсләнир. Бишр исә чидди мүһакимәләрә киришмәјәрәк һәр шеји аллаһла бағлајыр. Әкәр Күнәш күнүндә доғулан инсан антик дүнјакөрүшүн һуманизми вә идејалылығы илә бағлыдырса, ајын мистик ишығы алтында доғулан һәр шеји ахирәт дүнјасына бағлајан орта әср мистикасынын идеалыдыр. Тәсадүфи дејил ки, мәһәббәтдән хилас олмаға чалышан баш гәһрәман зиһәрәтә јола дүшүр. Анчаг Хәрчәнк бүрчү тәмәнәсыз мәһәббәттин јаранмасына јардым едир. Бишри онун идеалыјла бирләшдирир. Демәли, сон нәһәјәтдә ким һәјәт севинчиндән гачырдыса, һәјәти севинчә гошулур. Јашыл рәнк она мәһәббәт вә севинч кәтирир...

ГЫРМЫЗЫ САРАЈ КӨЗӘЛИНИН ЧӘРШӘНБӘ АХШАМЫ— (МӘРРИХ КҮНҮНДӘ) БӘҲРАМА СӨЛЛӘДИЈИ ҺЕКАЈӘТ

Көзәл бир шаһзадә гыз варды. Вә бу көзәлдә кишиләрә гаршы икраһ һисси јашајырды. Одур ки, гыз өзүнү киши чинсиндән горумаг үчүн кизли, сирли бир гәсрә чәкилир. Вә белә бир шәрт гојур ки, һәр кәс бу гәсрә кирсә вә онун тапмачаларына чаваб тапса, гәлбини она верәчәк. Гәср чох тилсимли иди вә дәмир чәнқавәрләр тәрәфиндән мүһафизә олунурду. Һәр кәс һәмән гәсрә кирмәјә чан атырдыса, бу дәмир көзәтчиләр онларын башларыны вурурду. Бир сөзлә, бу гәсрә һеч кәс кирә билмирди. Һәмнин гәср барәдә мәрд вә чәсур бир кәнчә хәбәр чатыр. О, гәсрдә һәлак олмуш икидләрин ганыны алмаға анд ичир. Кәнч сараја јералты јол чәкир, көзәтчиләри өлдүрүр вә гәсрә дахил олур. Гыз она әрә кетмәјә һазырлашыр. Лакин ону тапмача васитәсијлә сынагдан чыхармағы гәрәра алыр. Кәнч гызын бүтүн тапмачаларына чаваб верир. Гыз мәғлуб олур. Бир сөзлә, гырмызы ган рәнки, ал рәнклә—хошбәхтлик рәмзијлә әвәз олунур. Кәдәр севинчә чеврилир...

Бурада көзәлин сурәти илк нөвбәдә Әгрәб (23 октјабр—22 нојабр) илә асоснасија олунур. Гыз агыллы вә чәсурдур. Әгрәб улдузу тәк. Белә характер күчлү вә марағлыдыр. О, мубаризә едир, әзаб чәкир вә өзү-өзүнү мәһв едир. Чүнки онун әсас чәтинлији јашамагдыр. Кишиләрә нифрәт едән көзәл тилсимли сараја чәкилир. Мүхтәлиф тәләләр гурур, гәд-

дарлыг тәрәдир, өзүнү тәнһалыға мүбтәла едир. Лакин чәсур кәнч ону бу вәзијәтдән гуртарыр. Гыз она әрә кетмәјә разыдыр. Лакин кәнчи сынаға—тапмачалара чаваб вермәјә вадар едир. (Әгрәбә анд олан характер чәһәт).

Оғланын сурәти Гоч улдузујнан (21 март—20 апрел) бағлыдыр. Гоч улдузу алтында доғулан инсан чәсарәтли, агыллы, әдаләтсевәндир. Гоч улдузу өзүндә Интибаһ миссијасы дашыјыр. Мәһз она көрә Новрузун илк күнү Гоч ајынын биринчи күнүнә дүшүр. Гәдим Мисирдә Гоч космик енеркијанын рәмзи олараг халгын јолунда өзүнү гурбан вермәк вә чиркин әмәлләрдән инсанлары чәкиндирмәкдир. Нағылда гыз гәнди вә мирварини әзиб бир-биринә гатыр. О бунула демәк истәјир ки, «өмүр шәһвәтлә гарышмыш вә ону һеч ким ајыра билмәз». Оғлан габын ичинә сүд төкүр. Онда мирвари тозу енир алта, гәнд исә әријир. Гыз ширин сүдү ичир. Беләликлә, халгы зүлмдән хилас едән Гоч-оғлан Әгрәб-гызы сынагда мәғлуб едиб, ону шүбһәләрдән вә нөгсанлардан гуртарыр.

ЧӘРШӘНБӘ КҮНҮ (ҮТАРИД КҮНҮ) ФҮРҮЗӘ РӘНКЛИ КҮНБӘЗДӘ БӘҲРАМА СӨЛЛӘНИЛМИШ ҺЕКАЈӘТ

«Фүрүзә рәнкли күнбәздә сөйләнмиш һекајәт»ин гәһрәманы Маһан Әкизләр бүрчүнүн (21 мај—21 ијун) үмумиләшдирилмиш характеридир. Бу нишан алтында доғулмуш шәхсин башлыча хүсусијјәти дахили зиддијјәт вә даим тәрәддүддүр. Әкизләр кими Маһан да јалана тез ујараг тәрәддүдлә бир зәрурәтдән дикәринә адлајыр.

Достлары илә кеф мәчлисиндә олан Маһан кечә баға кәдир вә орада бирликдә тичарәт етдији шәркинә раст кәлир. Һәгигәтдә исә раст кәлдији шәхс онун шәркин дејил, инсан симасына кирмиш гүлјәбаны Хаил имиш. Хаил малыны шәһәрә веркисиз кәтирмәк үчүн Маһандан куја көмәк истәјир вә ону газанчла ширникдирир. Маһан етираз етмир, гонағлығы јарыда гојуб онунла јола дүшүр. Маһан вичданлы бир кәнчдир. Лакин Әкизләрин хүсусијјәти «кипноза»—тилсимә тез вә асанлыгла ујмагдыр.

Маһан да өз темпераментинә бәрәәт газандырыр—ағлыны итирмиш һалда јалана тез ујур вә достларыны тәрк едир.

Адамјәјән Маһаны чәлб едәрәк учсуз-бучагсыз бир сәһраја кәтирир. Ону сәһәрин ачылмасыны хәбәр верән хорузун сәси хилас едир. Гүлјәбаны јох олур вә Маһан бүтүн күнү гызмар күнәш алтында сәһрада көзиб-долашыр. Ахшам дүшүрүкдә она ики адам—киши вә гадын јахынлашыр. Онлар Маһаны баша салырлар ки, онун досту див имиш. Вә Маһаны өз јувасына апармагда дивә сәһәрин ачылмасы мане олмушдур. Онлар өзләрини бәләдчи таклиф едирләр вә Маһан буна инанараг разылыг верир. Лакин хоруз сәси јенә дә Маһаны хилас едир. Кечә она једәјиндә еһтијат ат олан бир ат-

лы раст кәлир. Сөнбәт заманы мә'лум олур ки, һәмнин о ики нәфәр—диши вә еркәк—чин имиш. Ағлы чашдырылмыш Маһан ата минир. Атлы ону гүлјәбанылар өлкәсинин мәркәзинә апарыр. Ону рәгс елјәжән гүлјәбанылар эһатәјә алыр вә Маһан алтындакы атын дөрд ајағлы, ики ганадлы, једди башлы эждаһа олдуғуну көрдүкдә дәһшәтә кәлир. Артыг үстүнә гум төкүлмүш палаз вә бычаг Маһан үчүн һазыр иди. Лакин дәф-едичи хоруз јенә дә ону, шәксиз, өлүмдән хилас едир. Маһан һушуну итирәрәк јерә јыхылыр. О, Күнәш өз зирвәсинә галхан заман ајылыр вә өзүнү гызмар бир дүзәнкахда көрүр. О, дивләрдән кизләнмәк үчүн јер ахтараркән мағараја раст олур. Мағаранын ичиндәки лағымла кедәрәк көзәл бир бага дахил олур. Маһан багда олан мејвәләрдән јејәркән ону оғру һесаб етмиш бир гоча Маһанын үстүнә атылыр. Маһан вәзиј-јәти изаһ етдикдән сонра гоча она гајғы вә меһрибанлыг көс-тәрир. Гоча Маһана бир кечәлик сәндәл ағачындан асылмыш көшкдә кечәләмәји тәклиф едир. О, бир кечәлик дөзмәји вә нә олур-олсун, чағырсалар да ағачдан дүшмәмәји Маһана мәсләһәт көрүр. Кечәдән хејли өтмүш мәш'әлләрдин шә'лә-синдән бағ ишыгланыр. Нуриләр багда кеф мәчлисидә дүзәлтмишләр. Онларын тахтада отурмуш вә өз көзәллиши илә ајын габагыны тутан башчысы Маһана ағачдан дүшмәји тәклиф едир. Маһан (өз фалына бәраәт газандыраар) гочанын мәсләһәтинә мәнәл гојмајыб һијләјә алданыр вә ағачдан дүшүр. Шәраб вә ләзиз јемәкләрлә зәнкин кеф мәчлиси башлајыр. Нуриләр мәләји илә нәш'әләнмәјә ара вердикдә Маһан бирдән өзүнү габан башлы бир гүлјәбанынын ағушунда көрүр. Габанын дишләри артыг онун бәдәнинә дирәнмишдир. Сән-һарин ачылмасы бу бәдбәхти дөрдүнчү дәфә хилас едир. Лакин гүлјәбаныларла бирликдә бағ да јох олур, бүтүн не'мәтләр гоһумуш һејван вә илан лешина, шәраб лахталанмыш гана, сарај исә харабалыга чеврилир.

Маһан хиласын мүмкүн олмадығыны баша дүшдүкдә үзүнү көјләрә галдырыб аллаһдан имдад истәјир. Аллаһын ел-чиси вә јолчуларын һимајәдары кими ассиасија олунан Хызр онун гаршысында пејда олур. Мүгәддәс Хызр Маһаны достлары илә кечирдији кеф мәчлисинә—бага гајтарыр. Достлары Маһана көрә кәдәрләндикләрини билдирмәк үчүн мүсәлманларын матәм рәнки сајылан көј рәнкли палтар ке-јинмишдиләр. Башы мүсибәтләр чәкмиш Маһан да достла-рыны тәглид едәрәк көј палтар кејир. Сонра исә үмумбәшәр кәдәри, ајрылыгы, нәзәрдән горунмагы тәмсил едән көј рәнкә тә'риф сәсләри учалыр...

Тәһлил:

Белә һесаб етмәк олар ки, бу новеллада Утарид (Меркури) планети илә (23 август—22 сентјабр) гаршылыгы эла-гәдә олан Зодиак бүрчү характеринә јер јохдур. Әкизләр бүр-

чү эләмәти алтында доғулмушлара хас олмајан ајдын ағыл, эһлагларында, рәфтарларында практикилик вә мәнтигилик Зодиак Сүмбүлә бүрчү алтында доғулмушларын башлыча чәһәтидир. Лакин Низами тәләјин дар чәрчивәсинә гапанмыш инсаны тәсвир етмәк истәмәмишдир. Әкизләрин мүтәрәддид характери дахили зиддијәтләрдән хилас олараг Сүмбүләнин аналогжи характеринә јахынлашыр. Башы мүсибәтләр чәк-дикдән сонра Маһанын дәјишиб Сүмбүләнин характеринә ја-хынлашмасына шүбһә ола билмәз. Гәдим мисирлиләрин тә-сәввүрүнә көрә, инсан һәјат вә өлүм идејасыны Сүмбүлә бүр-чү мәрһәләсиндә дәрк едир.

СӘНДӘЛ РӘНКЛИ (ТҮНД БӘНӨВШӘЈИ) КҮНБӘЗ. ПӘНЧИШӘНБӘ (МҮШТӘРИ КҮНҮ) БУ КҮНБӘЗДӘ СӨЛЛӘНИЛМИШ ҺЕКАЈӘТ

Бу, ән драматик нағылдыр. Јупитер—Мүштәри ики бүр-чә—Гөвс вә Балыг бүрчүнә тә'сир көстәрир. Гәһрәмәнлардан бири—Шәрин—пислијин үмумиләшдирилмиш аллегориясы-дыр. Инсанда бу вә ја башга темпераментә нисбәтән пислијин јаранмасы үчүн глобал сәбәбләрин мөвчуд олдуғуну Низами чох јахшы билирди. Пислик сакит вә мұлајим тәбиәтли ин-санларын гәлбиндә кизләнә билдији кими, кобуд вә түнд-хасијјәт инсанларда олмаја да биләр. Әкәр Низами Бәһрамын једди көзәл јанында кечирдији једди күнүн астроложи чәд-вәлдәки 12 ајын мәғзи олдуғуну ачыг јазсајды, бүрчләрән бирини јалныс пис адамлар јаратмасы идејасы дөврүн ох-чуларыны сон дәрәчә марағландыраарды. Низами үчүнсә бу фикир јаддыр. Шәр—глобал писликдир, лакин пислијин дә өз хусусијјәтләри вардыр. Өз характеринә көрә Шәр Гөвс бүрчү (23 нојабр—21 декабр) темпераментинә даһа јахын-дыр. Лакин бу бүрч алтында доғулан адамларын тәбиәтлә-ринә көрә чылғын олмасына баһмајараг, «бу бүрч алтында пис адамлар доғулур» нәтичәсини чыхармаг дүз дејил. Мәрд вә мүсбәт гәһрәмәнлар да чылғын, түндхасијјәт ола биләр-ләр. Лакин Гөвсүн характери—чевиклик, башчылыг етмәјә чошғун һәвәс, мүмкүн олмајаны әлдә етмәјә чан атмагдыр. Бу, һакимлик характеридир, һакимијјәти олан шәхс исә пис-лијин торуна асанлыгга дүшә биләр. Шәрлә Хејри гаршы-гаршыја гојараг, Низами ихтијар саһибләрини, һөкмү олан-лары хејрхәһлыгы, јахшылыгы шәр ишдән, писликдән үс-түн тутмага чағырыр. Бу, Бәһрама вә дөврүн һакимләринә верилән мәсләһәтдир. Хејрдән фәрғли олараг Шәрин јол-да судан гәнаәтлә истифадә етмәси Шәрин дүнја көрмүш, чоһбилмиш шәхс олдуғуну көстәрир. Мачәрачылыг вә сәјаһәт-чилијә гаршы мејл—Гөвсү фәрғләндирән хусусијјәтдир. Ма-рағлыдыр ки, Гөвс—һөкмранлыгын вә давакарлыгын рәм-зидир. Гәдим мисирлиләр јарынсан-јарыһејваны арха ајағ-

ларыны су фэвварэлэринэ сөжкәнмиш һалда тәсвир етмишләр. Сусузлугдан өлән Хејир дә гијмәтли шејләрини тәклиф едәрәк Шәрден су истәјир. Лакин Шәр сујун әвәзинә ондан көзләрини тәләб едир. Нәһәјәт, о, Хејрин көзләрини чыхарыр, гијмәтли шејләрини көтүрүр вә су да вермир. Бу, әрази азлыг едән сәркәрдә образыдыр. Она дагынтылар вә жанғынлар лазымдыр. Балыг бүрчү алтында доғулан адамлар инчә тәбиәтли олур вә Мүштәри онлара хошбәхт тәле, мүдриклик бәхш етмәклә бәрәбәр, гәлб һәјәчанлары, әзијәтләр вә гүссә дә верир. Инсанпәрвәрлијин, фәдакарлығын рәмзи олан вә Шәр тәрәфиндән сәһрада сусуз тәрк олунан Хејир Балыг бүрчүнүн характери һагғында тәсәввүр јарадыр; балыглар исә сусуз јашаја билмәз. Мараглыдыр ки, балыг ајынын сон күнү (20 феврал—20 март) көһнә илин сонуна вә јени ил бајрам ахшамына—Новруза дүшүр. Көзләри чыхарылмыш вә јенидән көзү ачылмыш Хејир гәдим Шәрг мифолокијасындакы өлүб, јенидән дирилән тәбиәт образыны јада салыр. Шәр аллаһы Сет тәрәфиндән өлдүрүлмүш вә јазда—кечә илә күндүзүн бәрәбәрләшдији дөврдә дирилмиш Осириси јада салаг. Јери кәлмишкән гејд етмәк лазымдыр ки, мисирлиләр Балыг бүрчүнү белә тәсвир едирдиләр. Рәмзи шәкилдә бир-бирилә бағлы олан ики балыг, онларын арасында исә су—бүтүн чанлыларын јаранмасынын башланғычы. Ашағыда, су фэвварәләри алтында бир балыг вә онунла јанашы шәр аллаһы Сетин рәмзи—габан. Јухарыдакы балыг Учатын (Горун көзү) һавадарлығы алтында һәр шеји дәрк етмәк һәвәси илә адәт етдији мүһитдән чыхараг ирәлијә доғру јөнәлмишдир. Балыгларла јанашы чәкилмиш бу көз Сет тәрәфиндән чыхарылмыш Горун көзүдүр. Ашағыда тәсвир едилмиш балыг сусузлугдан аз гала өлән Хејири хатырладаыр; шәр аллаһы Сетин рәмзи Шәrlә ассосиасија едилир. Јухарыдакы балыг вә көз јалныз су вә даш-гашла дејил, ејни заманда хошбәхтлик, достлуг, күч вә мәнәббәт әлдә етмиш Хејирлә ассосиасија олунур.

ЧҮМӘ КҮНҮ (ЗӨҺРӘ КҮНҮ) АҢ КҮНБЭЗДӘ СӨЛӘНИЛМИШ ҺЕКАЈӘТ

Венера—(Зөһрә) Сүр (20 апрел—20 мај) вә Мизан бүрчләринә (23 сентјабр—22 октјабр) тәсир көстәрир. Сүр бүрчү дөврүндә анадан олан адамлар тәмкинли, Мизан бүрчү дөврүндә доғуланлар исә јүнкүлхасијәтли олур. Онларын һеч бири өз еһтирасларынын мүрәккәблији илә фәргләнмирләр. Новелла бир тәрәфдән инчә иронијаларла, дикәр тәрәфдән исә дәрин дүшүнчәләрлә зәнкиндир. Хачәнини уғурсуз маҷараларыны күлүшсүз охумаг мүмкүн олмадығы һалда, бәзи аллегорик ејһамлар бизи чидди дүшүнчәләрә вадар едир.

С. Вејсов. «Хејир вә Шәр».

Рәнкләр арасында ағ рәнк эн нејтрал рәнкдир. Низами бурада ики мәнаны нәзәрдә тутур: биринчиси, баш гәһрәман Гөвс характериндәдир. О, ағыллы бир кәнчдир вә көзәл бир бағын саһибдир. Бир дәфә өз мүлкүнүн әтрафында бағыны доланаркән диварынын алтындан ири бир лағым атылдығыны көрүр. Әввәлчә күман едир ки, бу, оғруларын ишидир. Зәннини јохламаг үчүн һәмән јолла баға дахил олур. Бу заман бир дәстә көзәл гыз онун үзәринә һүчүм едир, ону оғру билиб көтәкләјирләр. Дөјүлмүш кәнч һејрәт ичиндә көзәлләри баша салыр ки, о, бағын саһибдир. Белә олдугда кө-

зәлләр ондан үз истәјирләр. Онларын јүнкүл хасијјәтләриндә Мизан характери ассоснасија олунур.

Сонра һәммин кәнч Мизан бүрчүнә хас олан характер көстәрәк көзәлләрин тәсири алтына дүшүр. Гызлар кәнчи өз ханымлары илә таныш едирләр. Кәнчлә ханым нәш'әләнмәк үчүн көшкәрдән биринә чәкилирләр. Лакин көшкүн маласы гәфилдән учараг онларын үсгүнә төкүлүр. Онлар бундан гор-хараг чүт көјәрчин кими мүхтәлиф истигамәтләрә гачырлар. Көзәл ханым көз јашына гәрг олур, анчаг рәфигәләри кәнчи тапараг онлары бирләшдирирләр. Севкилиләр далдаланмаг үчүн јени јер сечирләр. Бурада да јувада гуш көрмүш пишик атылыб ону тутмаг истәркән јерә јыхылыр вә кәнчләрин нәш'әси јенә дә позулур. Лакин мөләкләр севкилиләри тәзәдән бирләшдирирләр. Бу дәфә дә нәш'әләнмәк үчүн јени интим күшә сечилир. Лакин:

**Демә чөл сичаны бахыб узагдан,
Нечә куду көрмүш асылы тагдан.
Галхды, ганадланды гуш кими јердән,
Дишләди кудунун бәдәнин бирдән.
Нәр куду тәбилә дөндү, сүрүшдү,
Сапындан үзүлүб торпаға дүшдү.**

Кәнч, кудуларын (балгабаг) сәсини мөһтәсибин кәлиши билиб ајаггабыларыны да јадындан чыхарараг гачыр. Јенә дә гызлар кәнчи тапараг аглајан ханымын јанына апарырлар. Бу көрүшдә дә еһтирасларын сөндүрүлмәсинә мағарадакы түлкүләр мане олур. Көзәлләр кәнчи мезәммәт едирләр, данлајырлар. Лакин Мизан бүрчү дава-далашы севмир, о һәмишә, примитив дә олса, кәләфи ачмаға чалышыр. Онлар үчүн динчлик даһа гижмәтлидир. Сүр тәдбирлилији вә Мизан күзәштлилији илә мүнәкимә едән Хачә белә нәгичәјә кәлир ки, кечәнин гаранлығы она мане олдуғу үчүн сәһәрин ачыл-масыны көзләсин вә һәммин көзәллә гануни олараг евләнсин. Некајәтин бу чүр сонлуғу чох садә оларды. Әкәр бир дамла од сәрт тәбиәтли адамы кинли вә гәддар едирсә, бир нечә фосфор данәси зәиф тәбиәтли адамы бачарыгсыздан фәрг-ләндирир. Характерләр ејни габлар кимидир. Лакин маһијәти габын ичиндәки үзә чыхарыр. Әкәр биз бу новелләја аллегория кими бахсаг, көзләримиз өнүндә башга бир аләм

ачылар. Низами новелланын әввәлиндә баш гәһрәманы «Исаја бәнзәрди әгли, камалы»—дејәрәк Исаја охшадыр. Бүтүн некајә боју исә ону дәфәләрлә суфи адландырыр. Бу, мәҗнүнәви идеалы илә бирләшмәјә чалышан вә күндәлик һәјәтдә мүхтәлиф тәсадүфләрә раст кәлән философ образы дејилми? Бу гачма вә јенидән ејни мәгсәдә дөнмәләрдә бәлкә һәјәтә боју Низамини, Ибн Синаны, Леонардо да Винчинни—шарп-ләри, рәссамлары тәғиб едән мә'јуслуғун, инсан симасында «сичанларын, түлкүләрин, пишикләрин» тәғибләринин бир-ләшмиш зәнчири кизләнир? Көзәлә раст кәлмиш Хачә белә сорғу-суал едир:

**Деди:—Адын нәдир? Деди ки:—Бахтдыр.
Деди ки: Бәс јерин? Деди ки:—Тахтдыр.
Деди:—Әслин нәдир? Деди:—Нур, чыраг.
Деди:—Бәс бәднәзәр? Деди ки:—Узаг.
Деди:—Пәрдән нәдир? Деди ки:—Саз-сөз.
Деди:—Шивән нәдир? Деди ки:—Наз, наз...**

вә саирә.

Гаранлыг кечә көлкә вә гүсурлары илә кечиб кетдикдә јерини Хачәјә севинч вә фәрәһ кәтирән ишығлы сәһәрә верир. О, өз идеалы илә бакирә гадын гәдәр тәмиз олан ағ рәнкә бүрүнәрәк Бахты әлдә едир.

Бунунла да көзәлләр әлјазманын сәһифәләриндә јох олур, лакин некајәтләрин мәналары һавадан асылы галмыр.

Низами Бәһрамы көзәлләрлә кечирдији ејш-ишрәтлә до-лу, идиллик һәјәтдан сонра једди мөһбубла көрүшдүрүр. Бу көрүш кәркин вә драматик сәһнәләрлә долудур. Онларын сәһбәтләри көзәлләрин сөјләдикләри некајәтләрин бир нөв фачиәви сонлуғудур. Әсәрин сонунда мүхтәлиф еһтирас бу-рулғанларындан кечмиш Бәһрам једди көзәлин јашадығы сарајлары једди рәнкә бојанмыш једди атәшкаһа чевирир.

Бу мә'бәдләри һәм једди планети тәдгиг едән астрономик гүлләләрә, һәм өз ишығлары илә јолчунун шүуруна јол ачан једди көзәтчи гүлләсинә—мајака, һәм дә инсан еһтирасла-рынын једди әбәди јанар шамданына бәнзәтмәк олар.

Сәһһәт ВЕЈСОВ.

